

HISTORIE A PROBLÉMY MAĎARSKÉ BOHEMISTIKY

TAMÁS BERKES

Existence a osobitá tvář maďarské bohemistiky je utvářena dvěma hlavními faktory. *První* faktor zahrnuje vliv a působení politiky na její rozvoj i na její občasný úpadek – dokladem toho je skutečnost, že se Češi ocitají v popředí zájmu Maďarů poté, co se značná část Uherska stala součástí vznikajícího československého státu. Období mezi dvěma světovými válkami, charakterizované chladnými, nepřátelskými a na vzájemném nepochopení založenými vztahy, bylo po roce 1948 vystrídáno uniformovaným přátelstvím, které staré rozpory sice nevyřešilo, zato však umožnilo vzájemné poznání obou kultur v dosud nepoznané šíři. (Česko-maďarské vztahy sovětského období se tak přesunuly do oblasti společného zájmu.)

Druhý faktor určující samostatný charakter bohemistických výzkumů v Maďarsku je třeba hledat ve skutečnosti, že maďarský badatel – jakožto osoba postrádající i tu sebemenší slovanskou identitu – nevychází při zpracovávání české kultury z obecné slavistiky, ale ze středoevropské, jazykovým hlediskům vzdálené komparativní literární historie.¹ V Maďarsku je totiž za pozůstatek určitého atavistického chápání považován – v Čechách jinak oprávněný – postup vycházející z porovnávání slovanských literatur, i přesto, že česká kultura vykazuje více typologických paralel s kulturou maďarskou než řekneme s bulharskou.

Nemám však v úmyslu popírat, že maďarská bohemistika je ve své podstatě *fantasma*: stěží můžeme hovořit o její existenci vůbec, a ani její oprávněnost nelze považovat za samozřejmou. Vystává tak otázka, čím se má zabývat badatel, není-li českého původu. Vždyť sotva může soutěžit se svým českým kolegou v základním výzkumu české literatury! Druhá možnost, výzkum v oblasti česko-maďarských vztahů, byla v uplynulých několika desetiletích vyčerpána, neboť bílá místa zůstala jen sporadicky.²

¹ Viz T. Klaniczay: Les possibilités d'une littérature comparée de l'Europe orientale, *Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae* 1962, s. 115-127 (předneseno na konferenci o problémech komparistiky v Budapešti, 1962).

² Významnější příručky a bibliografie tohoto tematického okruhu – O. Sárkány: *Magyar kulturális hatások Csehországban*, Budapest 1938; E. Kovács: *Magyar-cseh történelmi kapcsolatok*, Budapest 1952; J. Novotný – E. Kovács: *Maďaři a my (Z dějin maďarsko-československých vztahů)*, Praha 1959; *Dějiny a národy (Literárněhistorické studie o československo-maďarských vztazích)* Praha 1965, red. Z. Adamová – K. Rosenbaum – L. Sziklay. Dále viz: I. Käfer: *A szlovák és a cseh irodalom magyar bibliográfiája a kezdetektől 1970-ig*,

Materiál česko-maďarských vztahů tvoří korpus poměrně malého rozsahu. Oproti metodologicky zastaralému mapování přímých vlivů a vztahů je důležitější systém bezděčných shod a paralel odkrývaný při rozboru děl – avšak ani ten, je-li zúžen na dvě literatury, neprozrazuje mnoho.

Z toho vyplývá, že maďarský (a vůbec zahraniční) bohemista si může vytyčit dva úkoly: V *prvním* případě může rozebírat jevy české literatury v širších středoevropských souvislostech a formulovat tak něco nového nejen o tomto regionu, ale i o procesech v české literatuře.³ Tato část komparativní literární historie tvoří součást dějin kultury daného regionu – jedná se tedy o pomocnou vědu historiografie.

Ve *druhém* případě zasazuje maďarský bohemista nejvýznačnější umělecká díla do domácího prostředí. Zdaleka tu nejde jen o pouhé přeložení českých děl, ale mnohem více o jejich zasazení do maďarského kulturního kontextu. Jedná se tedy výlučně o otázku literární interpretace, která si vyžaduje empatický a zhodnocující přístup. Cílem proto není literární historie, nýbrž vysvětlující, hermeneutické podání, které vyžaduje, aby se literární historik (kritik, esejista) pohyboval v přijímajícím prostředí se suverenitou vlastní prostředí domácímu. I takto může maďarská recepce českého díla napomoci při formování hodnotícího soudu v rámci české vzdělanosti.

Závěrem je třeba říci, že i během uplynulého půlstoletí zabraňovala politika vzájemnému poznávání obou kultur. Co opomenuly či zakázaly české úřady, k tomu nedala povolení ani maďarská kulturní politika. Ba co víc – maďarská věda si pro interpretaci české minulosti byla nucena bez výhrad osvojit komunistický výklad školy Palackého-Masaryka, tak zvaný *husitský marxismus*,⁴ který byl dominantou padesátých let, ale v latentních formách se uplatňoval i později.⁵ Širší maďarské publikum proto po dlouhou dobu mohlo vidět česká specifika jen v tomto světle. Není divu, že takto vytvořené falešné stereotypy o české kultuře hluboce zakořenily v maďarském povědomí. Autokorekce maďarské bohemistiky je aktuální

Budapest 1985; I. Fried: Auswahlbibliographie der ungarischen literaturwissenschaftlichen Slawistik (1959-1975), *Studia Slavica (Hung.)* 1977 (pokračování bibliografie 1976-1980 vyšlo v uvedeném časopise v roce 1984).

³ Viz například E. Bojtár: *East-European Avant-garde Literature*, Budapest 1992.

⁴ K pojmu *husitského marxismu* viz především Z. Nejedlý: *O smyslu českých dějin*, Praha 1952; J. Macek: *Husitské revoluční hnutí*, Praha 1952; F. Kavka: *Husitská revoluční tradice*, Praha 1953; M. Machovec: *Husovo učení*, Praha 1953.

⁵ K ohlasu učení Z. Nejedlého v maďarské bohemistice viz L. Dobossy: A cseh irodalomtörténet korszakolása, *A Magyar Tudomány Akadémia Nyelv-és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei* XII, 1958, s. 161-174.

tím spíše, že novinky českého trhu v uplynulých letech podstatně změnilly obraz české kultury.

Maďarská recepce obsahovala samozřejmě i specifické prvky. Mimořádné oblibě se například od poloviny šedesátých let těšila česká groteska – představovala totiž chybějící umělecký směr a estetickou formu (na dílech Bohumila Hrabala vyrůstaly celé generace, které českého klasika pocitovaly jako dobového maďarského autora). Od let sedmdesátých se začala silně uplatňovat i opačná tendence – dezorientace. Maďarská nakladatelství v Budapešti a v Bratislavě takřka bez výběru chrlila oficiálně povolenou, průměrnou českou literaturu, v níž se maďarský čtenář nedovedl – a později ani nechtěl – orientovat.

V současné době je největší překážkou nezáměr. Principiální těžkosti maďarské bohemistiky tak přesahuje pouze množství úkolů čekajících na vyřešení.